

ANNO DOMINI

Una recreació del primer Nadal de la història
Una recreación de la primera Navidad de la historia

Associació Cultural Sant Fructuós
Museu Bíblic Tarraconense

ANNO DOMINI

Una recreació del primer Nadal de la història

Una recreación de la primera Navidad de la historia

Associació Cultural Sant Fructuós
Museu Bíblic Tarraconense

Edita: Associació Cultural Sant Fructuós i Museu Bíblic Tarraconense.

Text: Andreu Muñoz Melgar (ACSF/MBT/ICAC).

Imatges: Arxiu MBT (pp. 10-11, 17, 22, 37); Catacombe di Priscilla (p. 25); Esperança Amill (pp. 16, 35); Cristina Aguilar (p. 27); Dirk D. (p. 13); Manel R. Granell / Patronat Municipal de Turisme de Tarragona (pp. 26, 32, 40, 44); Dolors Granero (pp. 8, 14, 39); Ana Ibañez i Miquel Morcillo / Elperfilbueno (pp. portada, 9, 15, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 38, 41, 43); Matson Photographic Service (p. 12) Pilar Veciana (pp. 7, 28, 31); Francesc Virgili (pp. 21, 23, 29, 33, 42); Ufficio Scavi Vaticano (p. 36).

© **de l'edició:** Associació Cultural Sant Fructuós i Museu Bíblic Tarraconense.

© **dels textos i imatges:** dels seus autors i/o institucions propietàries.

Maqueta i disseny: Andrés González Ramos i Míriam Ramon Mas.

Revisions lingüístiques: M. Remei Barberà Gomis (català) / Lluís J. Baixauli (castellà).

Patrocina: Repsol.

Impressió: Impremta Torrell.

ISBN: 978-84-697-2954-0

Dipòsit Legal: DL T 588-2017

La reproducció parcial o total d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics, resta rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del *Copyright*, i està sotmesa a les sancions establertes a la Llei.

INTRODUCCIÓ

L'any 2014 es va celebrar al Museu Bíblic Tarraconense una exposició titulada «Anno Domini. Judea en temps d'August», coorganitzada pel propi Museu, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, l'Ajuntament de Tarragona i l'Associació Cultural Sant Fructuós. Aquesta exposició va inspirar la idea d'oferir una activitat que permetés aproximar la societat als relats evangèlics de la Nativitat de Crist, des d'uns paràmetres històrics, arqueològics i exegetics. Així, *Anno Domini. Una recreació del primer Nadal de la història* es va plantejar com una mostra de caràcter reconstructiu històric, a la manera d'un pessebre vivent, a l'incomparable marc del Passeig Arqueològic de les Muralles de Tarragona. En una acció conjunta entre el Museu Bíblic Tarraconense i l'Associació Cultural Sant Fructuós es va materialitzar aquest projecte els dies 17 i 18 de desembre de 2016.

L'objectiu principal es va veure enriquit per d'altres de complementaris. Un era transferir, socialment, la importància cultural que tenen els relats bíblics, relacionats amb el Nadal, per comprendre la nostra cultura i costums com a poble Occidental. Un altre, contribuir a la potenciació i difusió del patrimoni arqueològic de Tarragona i oferir a la ciutadania un espectacle de caràcter pedagògic i rigor històric que contribuís a la seva formació cultural.

El text i les imatges de les quals disposa el lector en aquest llibre són una memòria visual de l'activitat. També, un instrument de caràcter pedagògic que li permetrà aproximar-se al relat bíblic a través d'una narració breu i un llenguatge clar. Hem d'entendre que els evangelis van ser escrits amb la finalitat de transmetre uns valors religiosos ja definits, textualment, a l'Evangeli de Joan (20, 31): «*Els que hi ha aquí han estat escrits perquè cregueu que Jesús és el Messies, el Fill de Déu, i, creient, tingueu vida en el seu nom*». En aquest sentit no podem considerar els Evangelis llibres d'història, però sí que es pot analitzar el seu contingut des d'unes claus històriques, culturals i de significació religiosa que permeten oferir una versió reconstructiva del relat. Per a historiadors i biblistes és motiu de constant recerca l'anàlisi hermenèutica dels textos sagrats. Fins a quin punt el relat obeeix a una significació simbòlica, a una realitat històrica o totes dues alhora? En qualsevol cas, la “veritat” de la narració evangèlica subjeu en la seva essència, en la intenció del qui ho escriu i en la fe del qui ho rep.

El Museu Bíblic Tarraconense i l'Associació Cultural Sant Fructuós, amb totes les limitacions i possibilitats que ofereix la ciència històrica i bíblica i els condicionaments materials, ofereixen una lectura de naturalesa pedagògica i voluntat reconstructiva de com els fets van poder ser. Les dues entitats desitgen que el llibre que tenen entre les seves mans els resulti bell i útil.

*Associació Cultural Sant Fructuós
Museu Bíblic Tarraconense*

INTRODUCCIÓN

En el año 2014 se celebró en el Museo Bíblico Tarraconense una exposición titulada «Anno Domini. Judea en tiempos de Augusto», coorganizada por el propio Museo, el Instituto Catalán de Arqueología Clásica, el Ayuntamiento de Tarragona y la Asociación Cultural San Fructuoso. Esta exposición inspiró la idea de ofrecer una actividad que permitiera aproximar a la sociedad los relatos evangélicos de la Natividad de Cristo, desde unos parámetros históricos, arqueológicos y exegeticos. Así, *Anno Domini. Una recreación de la primera Navidad de la historia* se planteó como una muestra de carácter reestructivo histórico, a la manera de un pesebre viviente, en el incomparable marco del Paseo Arqueológico de las Murallas de Tarragona. En una acción conjunta entre el Museo Bíblico Tarraconense y la Asociación Cultural San Fructuoso se materializó este proyecto los días 17 y 18 de diciembre de 2016.

El objetivo principal se vio complementado por otros adicionales. Uno era transferir, socialmente, la importancia cultural que los relatos bíblicos, relacionados con la Navidad, tienen para comprender nuestra cultura y costumbres como pueblo Occidental. Otro, contribuir a la potenciación y difusión del patrimonio arqueológico de Tarragona y ofrecer a la ciudadanía un espectáculo de carácter pedagógico y rigor histórico que contribuyera a su formación cultural.

El texto e imágenes que el lector dispone en este libro es una memoria visual de la actividad. También, un instrumento de carácter pedagógico que le permitirá a través de una narración breve y un lenguaje claro, aproximarse al relato bíblico. Debemos entender que los evangelios fueron escritos con la finalidad de transmitir unos valores religiosos ya definidos, textualmente, en el Evangelio de Juan (20, 31): «*Para que creáis que Jesús es el Mesías, el Hijo de Dios, y para que creyendo tengáis vida por medio de él*». En este sentido no podemos considerar los evangelios libros de historia, pero sí se pueden analizar sus escritos desde unas claves históricas, culturales y de significación religiosa que permiten ofrecer una versión reestructiva del relato. Para historiadores y biblistas es motivo de constante investigación el análisis hermenéutico de los textos sagrados. ¿Hasta qué punto el relato obedece a una significación simbólica, a una realidad histórica o a las dos a la vez? En cualquier caso, la “verdad” de la narración evangélica subyace en su esencia, en la intención del que lo escribe y en la fe del que lo recibe.

El Museo Bíblico Tarraconense y la Asociación Cultural San Fructuoso, con todas las limitaciones y posibilidades que ofrece la ciencia histórica y bíblica y los condicionamientos materiales, ofrecen una lectura de naturaleza pedagógica y voluntad reestructiva de cómo pudieron ser los hechos. Las dos entidades desean que el libro que tienen entre sus manos les resulte bello y útil.

*Asociación Cultural San Fructuoso
Museo Bíblico Tarraconense*

El territori de l'antiga Judea es trobava a l'extrem oriental del Mediterrani, el *Mare Nostrum*. Es va convertir, l'any 63 aC, en una província romana. Els territoris ocupats per Pompeu van ser atorgats al govern de la dinastia herodiana. L'any 6 dC la província es va escindir administrativament en una província i dues tetrarquies: Herodes Antipas va governar Galilea i Perea, Filip era tetrarca de Gaulanítida i Batanea, mentre Judea era sotmesa al govern directe de Roma, administrada per un procurador amb residència a Cesarea Marítima.

El territorio de la antigua Judea se encontraba en el extremo oriental del Mediterráneo, el *Mare Nostrum*. Se convirtió, en el año 63 a.C., en una provincia romana. Los territorios ocupados por Pompeyo fueron otorgados al gobierno de la dinastía herodiana. En el año 6 d.C. la provincia se escindió administrativamente en una provincia y dos tetrarquías: Herodes Antipas gobernó Galilea y Perea, Filipo era tetrarca de Gaulanítida y Batanea, mientras Judea era sometida al gobierno directo de Roma, administrada por un procurador con residencia en Cesarea marítima.

Roma va establir amb Judea un estatus polític i religiós especial pel qual va permetre al judaisme viure segons els seus costums i lleis nacionals. El Sanedrí es constituïa com la màxima autoritat jueva amb funcions eminentment religioses i administratives. A la cúspide d'aquest Consell hi havia el Summe Sacerdot. En el pla polític les seves atribucions eren pràcticament insignificants.

Roma estableció con Judea un estatus político y religioso especial por el cual permitió al judaísmo vivir según sus costumbres y leyes nacionales. El Sanedrín se constituía como la máxima autoridad judía con funciones eminentemente religiosas y administrativas. En la cúspide de este Consejo estaba el Sumo Sacerdote. En el plano político sus atribuciones eran prácticamente insignificantes.

El poble jueu, en temps del naixement de Jesús, va viure sota el govern d'Herodes el Gran envoltat de la seva cort. La classe adinerada estava formada per la noblesa sacerdotal, els grans comerciants i els terratinents. Els petits comerciants, els artesans i un gran nombre de sacerdots formaven part de la classe mitjana. A les classes més humils pertanyien els jornalers. Sota aquests es trobaven els esclaus, els lliberts (en el moment de la seva emancipació) i els captaires.

El pueblo judío, en tiempos del nacimiento de Jesús, vivió bajo el gobierno de Herodes el Grande rodeado de su corte. La clase adinerada la formaban la nobleza sacerdotal, los grandes comerciantes y terratenientes. Los pequeños comerciantes, los artesanos y un gran número de sacerdotes formaban parte de la clase media. En las clases más humildes se integraban los jornaleros. Debajo de estos se encontraban los esclavos, los libertos (en el momento de su emancipación) y los mendigos.

Segons els evangelistes Mateu i Lluc, Jesús de Natzaret va néixer en temps de l'emperador Octavi August i del rei Herodes el Gran poc abans de la mort d'aquest, entre els anys 7 i 4 a.C.

Aquest fet s'explica pels errors de càlcul en la confecció del calendari de l'era cristiana i es deu al monjo i matemàtic Dionís l'Exigu, que va viure al segle VI.

Según los evangelistas Mateo y Lucas, Jesús de Nazaret nació en tiempos del emperador Octavio Augusto y del rey Herodes el Grande poco antes de la muerte de este, entre los años 7 y 4 a.C.

Este hecho se explica por los errores de cálculo en la confección del calendario de la era cristiana y se debe al monje y matemático Dionisio el Exiguo que vivió en el siglo VI.

Els relats evangèlics situen el naixement de Crist a Betlem de Judea, a vuit quilòmetres al sud de Jerusalem. Uns mil anys abans, també a Betlem, havia nascut el rei David.

Fotografia d'inicis del segle XX: Betlem (A) i Herodion (B), palau-castell construït per Herodes entre els anys 23 i 20 a.C.

Los relatos evangélicos ubican el nacimiento de Cristo en Belén de Judea, a ocho kilómetros al sur de Jerusalén. Unos mil años antes, también en Belén, había nacido el rey David.

Fotografía de inicios del siglo XX: Belén (A) y Herodion (B), palacio-castillo construido por Herodes entre los años 23 y 20 a.C.

Els estudis arqueològics confirmen que la basílica de la Nativitat es troba dins del nucli emmurallat de la Betlem bíblica, i que les grutes que es documenten sota aquest temple podrien haver tingut usos domèstics com a cellers o estables en època de Jesús. Interior de la basílica de la Nativitat a Betlem entre els anys 1934 i 1939.

Los estudios arqueológicos confirman que la basílica de la Natividad se encuentra dentro del núcleo amurallado de la Belén bíblica, y que las grutas que se documentan bajo este templo podrían haber tenido usos domésticos como bodegas o establos en época de Jesús. Interior de la basílica de la Natividad en Belén entre los años 1934 y 1939.

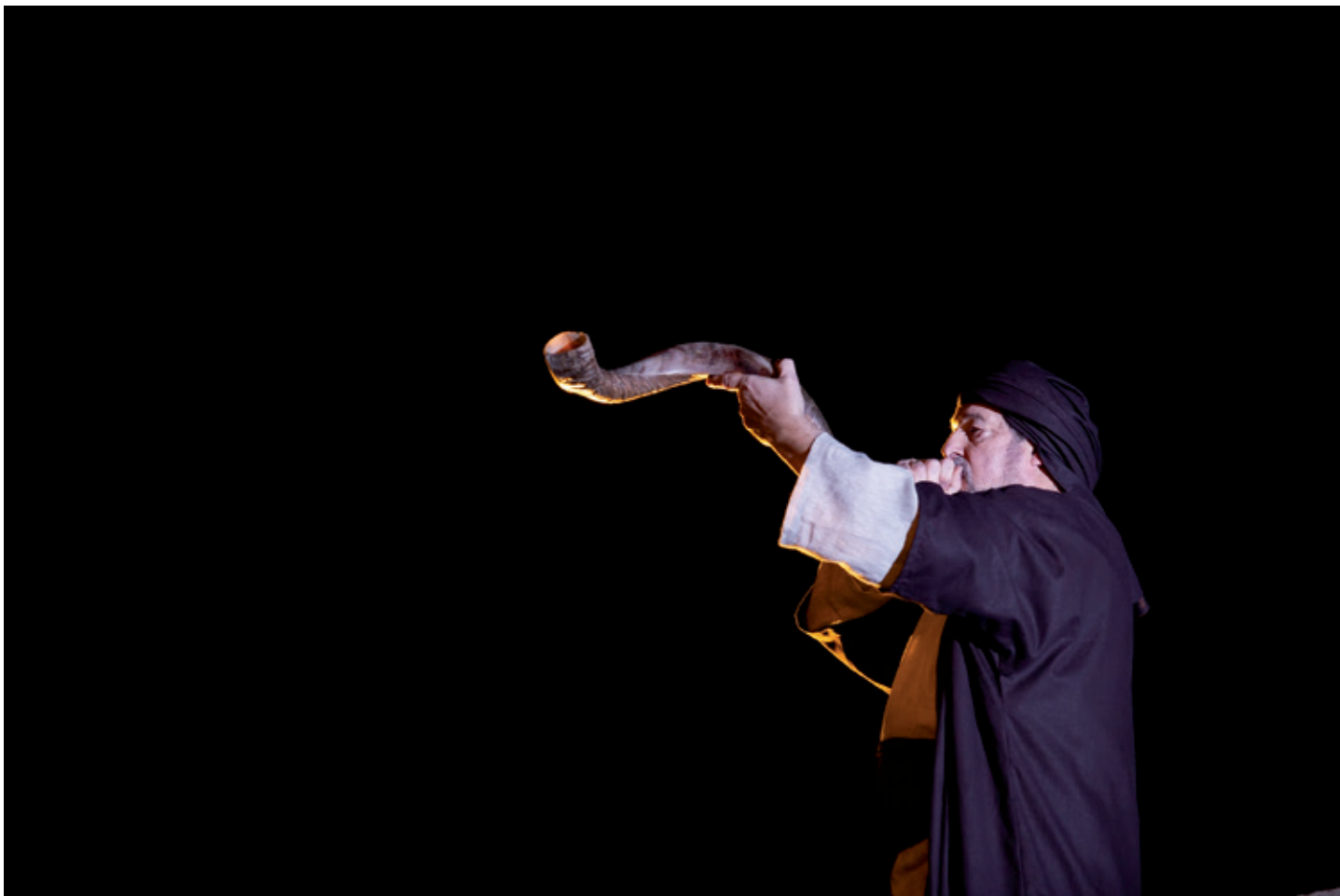
La casa on va néixer Crist faria servir una d'aquestes coves com a planta baixa i una planta superior feta d'obra. La cova que, segons la tradició, va ser el lloc de naixement de Crist va quedar integrada com a cripta a la basílica de la Nativitat, construïda per l'emperador Constantí l'any 325. Reconstruïda per l'emperador Justinià en el segle VI ha arribat fins als nostres dies. A la imatge, l'estrella de plata indica el lloc del naixement de Crist, segons la tradició.

La casa donde nació Cristo usaría una de estas cuevas como planta baja y una planta superior hecha de obra. La cueva que, según la tradición, fue el lugar de nacimiento de Cristo quedó integrada como cripta en la basílica de la Natividad, construida por el emperador Constantino en el año 325. Reconstruida por Justiniano en el siglo VI ha llegado hasta nuestros días. En la imagen, la estrella de plata indica el lugar del nacimiento de Cristo, según la tradición.

El mot Crist ve de la traducció grega de la paraula hebrea «Messies», que vol dir «ungit». A Israel eren ungits, en nom de Déu, els que estaven consagrats per a realitzar una missió que venia de Déu. Era el cas dels reis, dels sacerdots i, en algunes ocasions, dels profetes. El poble de Déu, en temps de Jesús, seguia esperant el Messies que Déu enviaria per instaurar definitivament el seu Regne. Calia que el Messies fos ungit per l'Esperit del Senyor com a rei, sacerdot i profeta alhora.

Cristo viene de la traducción griega de la palabra hebrea «Mesías», que quiere decir «ungido». En Israel eran ungidos, en nombre de Dios, los que estaban consagrados para realizar una misión que venía de Dios. Era el caso de los reyes, los sacerdotes y, en algunas ocasiones, los profetas. El pueblo de Dios, en tiempos de Jesús, seguía esperando el Mesías que Dios enviaría para instaurar definitivamente su Reino. Era necesario que el Mesías fuera ungido por el Espíritu del Señor al mismo tiempo que rey, sacerdote y profeta.

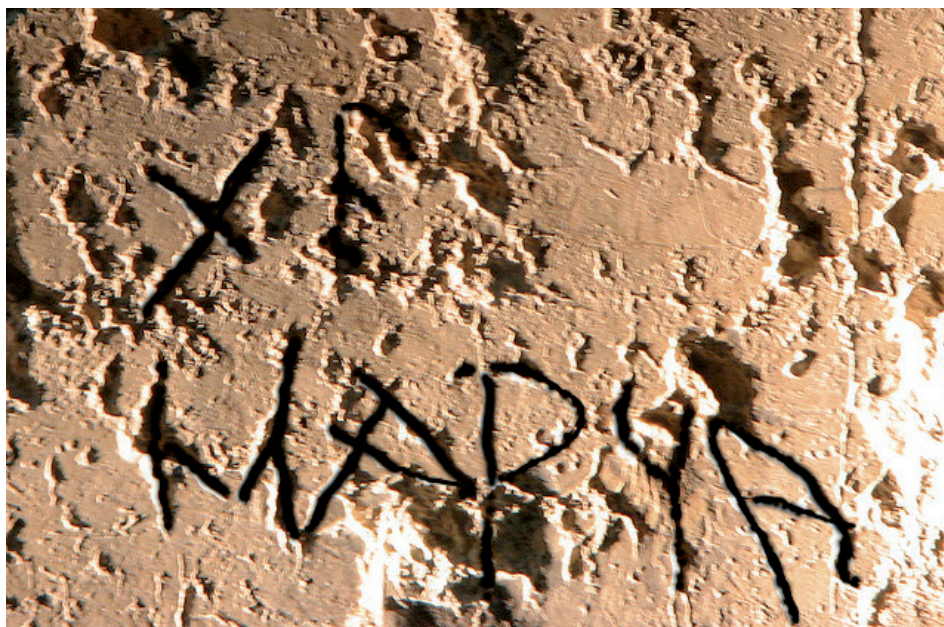
Així, per als cristians, les promeses aclamades pels profetes troben en el naixement de Jesús el seu compliment. El profeta Miquees, que va viure al segle VIII aC, posa en boca de Déu aquestes paraules: «*Diu el Senyor: I tu, Betlem Efrata, ets petita per a ser comptada entre els clans de Judà, però de tu sortirà el qui ha de governar Israel. Els seus orígens venen d'antic, venen de l'eternitat*» (Mi 5, 1).

Así, para los cristianos, las promesas aclamadas por los profetas hallan en el nacimiento de Jesús su cumplimiento. El profeta Miqueas, que vivió en el siglo VIII a.C., pone en boca de Dios estas palabras: «*En cuanto a ti, Belén Efrata, tan pequeña entre los clanes de Judá, de ti saldrá el caudillo de Israel, cuyo origen se remonta a días antiguos, a un tiempo inmemorial*» (Mi 5, 1).

La ciutat de Natzaret està situada a la baixa Galilea. Encara que no figura com una vila important, en temps evangèlics comptava amb una sinagoga. A Natzaret vivien i treballaven Josep i Maria i va ser la localitat en la qual Jesús va passar la seva infància. La fotografia mostra l'interior de la basílica de l'Anunciació de Natzaret, on es troba la cripta de l'Anunciació amb la gruta de la Verge.

La ciudad de Nazaret está ubicada en la baja Galilea. Aunque no figura como una villa importante, en tiempos evangélicos contaba con una sinagoga. En Nazaret vivían y trabajaban José y María y fue la localidad en la que Jesús pasó su infancia. La fotografía muestra el interior de la basílica de la Anunciación de Nazaret donde se encuentra la cripta de la Anunciación con la gruta de la Virgen.

El prestigiós arqueòleg Bellarmino Bagatti va excavar a Natzaret entre els anys 1954 i 1971. Els seus descobriments van permetre treure a la llum el que, per tradició, sembla ser la casa de Maria. A la imatge es pot apreciar el grafit trobat per Bagatti: X[AIR]E MARYA (Alegra't, Maria). Es troba inscrit a la base d'una columna pertanyent a un edifici de culte judeocristià de Natzaret. La seva datació és incerta però anterior al segle V. Aquest testimoniatge, juntament amb d'altres, evidencien el culte cristià a Natzaret des dels primers temps de l'Església.

El prestigioso arqueólogo Bellarmino Bagatti excavó en Nazaret entre los años 1954 y 1971. Sus descubrimientos permitieron sacar a la luz lo que, por tradición, parece ser la casa de María. En la imagen se puede apreciar el grafito hallado por Bagatti: X[AIR]E MARYA (Alégrate, María). Se halla inscrito en la basa de una columna perteneciente a un edificio de culto judeocristiano de Nazaret. Su datación es incierta pero anterior al siglo V. Este testimonio, junto con otros, evidencian el culto cristiano desde los primeros tiempos de la Iglesia en Nazaret.

L'Evangelí de Lluc ens narra l'anunciació de Maria de la manera següent: «*El sisè mes, Déu envià l'àngel Gabriel a un poble de Galilea anomenat Natzaret, a una noia verge, compromesa en matrimoni amb un home de la casa de David que es deia Josep. El nom de la noia era Maria. L'àngel entrà a trobar-la i li digué: "Déu te guard, plena de la gràcia del Senyor! Ell és amb tu". Ella es va torbar en sentir aquestes paraules i pensava per què la saludava així*» (Lc 1, 26-29).

El Evangelio de Lucas nos narra la anunciación de María de la siguiente forma: «*Al sexto mes, el ángel Gabriel fue enviado por Dios a Nazaret, un pueblo de Galilea, a visitar a una joven virgen llamada María, que estaba prometida en matrimonio con José, un varón descendiente del rey David. El ángel entró en el lugar donde estaba María y le dijo: "Alégrate, la más favorecida de Dios. El Señor está contigo". María se quedó perpleja al oír estas palabras, preguntándose qué significaba aquel saludo*» (Lc 1, 26-29).

«L'àngel li digué: “No tinguis por, Maria. Has trobat gràcia davant de Déu. Concebràs i tindràs un fill, i li posaràs el nom de Jesús. Serà gran i l'anomenaran Fill de l'Altíssim. El Senyor Déu li donarà el tron de David, el seu pare. Regnarà per sempre sobre el poble de Jacob, i el seu regnat no tindrà fi”. Maria preguntà a l'àngel: “Com podrà ser això, si jo sóc verge?”» (Lc 1, 30-34).

«Pero el ángel le dijo: “No tengas miedo, María, pues Dios te ha concedido su gracia. Vas a quedar embarazada, y darás a luz un hijo, al cual pondrás por nombre Jesús. Un hijo que será grande, será Hijo del Altísimo. Dios, el Señor, le entregará el trono de su antepasado David, reinará eternamente sobre la casa de Jacob y su reinado no tendrá fin”. María replicó al ángel: “Yo no tengo relaciones conyugales con nadie; ¿cómo, pues, podrá sucederme esto?”» (Lc 1, 30-34).

«L'àngel li respongué: “L'Esperit Sant vindrà sobre teu i el poder de l'Altíssim et cobrirà amb la seva ombra; per això el fruit que naixerà serà sant i l'anomenaran Fill de Déu. També Elisabet, la teva parenta, ha concebut un fill a les seves velleses; ella, que era tinguda per estèril, ja es troba al sisè mes, perquè per a Déu no hi ha res impossible”. Maria va dir: “Sóc la serventa del Senyor: que es compleixi en mi la teva paraula”. I l'àngel es va retirar» (Lc 1, 35-38). Josep, home de Natzaret i descendent de la tribu de Judà, va ser cridat per Déu a prendre Maria per esposa. Així, per la paternitat de Josep, Jesús naixeria de la descendència messiànica del rei David.

«El ángel le contestó: “El Espíritu Santo vendrá sobre ti y el poder del Altísimo te envolverá. Por eso, el niño que ha de nacer será santo, será Hijo de Dios. Mira, si no, a Isabel, tu pariente: también ella va a tener un hijo en su ancianidad; la que consideraban estéril, está ya de seis meses porque para Dios no hay nada imposible”. María dijo: “Yo soy la esclava del Señor. Que se haga conmigo como dices”. Entonces el ángel la dejó y se fue» (Lc 1, 35-38). José, varón de Nazaret y descendiente de la tribu de Judá, fue llamado por Dios a tomar a María por esposa. Así, por la paternidad de José, Jesús nacería de la descendencia mesiánica del rey David.

La Sagrada Família va ser visitada per uns savis segons el testimoni de l'Evangeli de Mateu. Podrien haver estat astròlegs babilònics, sacerdots perses originaris de Mèdia (actual Iran) que practicaven l'endevinació i l'astrologia, o savis vinguts d'Aràbia o de Síria. A la fotografia els savis van damunt de dromedaris, vestits amb el característic barret frigi que identifica la seva procedència oriental.

La Sagrada Familia fue visitada por unos sabios según el testimonio del Evangelio de Mateo. Podrían haber sido astrólogos babilónicos, sacerdotes persas originarios de Media (actual Irán) que practicaban la adivinación y la astrología, o sabios venidos de Arabia o de Siria. En la fotografía los sabios van en dromedarios, vestidos con el característico gorro frigio que identifica su procedencia oriental.

Els savis no eren reis. Ha estat la tradició popular que els ha convertit en monarques. Han de ser entesos com a testimonis de les nacions paganes que van reconèixer el Messies abans que el propi poble jueu. Un manuscrit de finals del segle V o inicis del segle VI (*Excerpta Latina Barbari*) ja esmenta els noms de Melchior, Gaspar i Baltasar. A partir d'aquest moment es representen simbolitzant les tres edats de l'home, i a partir del Renaixement les tres races. Imatge dels tres savis de la basílica de Sant Apol·linar Nou (s. VI) a Ravenna (Itàlia).

Los sabios no eran reyes. Ha sido la tradición popular que los ha convertido en monarcas. Deben ser entendidos como testigos de las naciones paganas que reconocieron al Mesías antes que el propio pueblo judío. Un manuscrito de finales del siglo V o inicios del siglo VI (*Excerpta Latina Barbari*) ya menciona los nombres de Melchor, Gaspar y Baltasar. A partir de ese momento se representan simbolizando las tres edades del hombre, y a partir del Renacimiento las tres razas. Imagen de los tres sabios de la basílica de San Apolinar Nuevo (s. VI) en Rávena (Italia).

Els savis apareixen associats amb l'estrella. Alguns estudiosos d'astrologia identifiquen diversos fenòmens astrològics en el moment del naixement de Crist. Descriuen una conjunció planetària entre Júpiter i Saturn sobre l'any 7 aC, a la constel·lació de Peixos. Posteriorment, l'any 6 aC, Mart, Júpiter i Saturn es van agrupar molt a prop entre ells, en una zona del cel reduïda a la constel·lació de Peixos.

Los sabios aparecen asociados con la estrella. Algunos estudiosos de astrología identifican varios fenómenos astrológicos en el momento del nacimiento de Cristo. Describen una conjunción planetaria sobre el año 7 a.C. entre Júpiter y Saturno, en la constelación de Piscis. Posteriormente, en el año 6 a.C., Marte, Júpiter y Saturno se agruparon muy cerca entre ellos, en una zona del cielo reducida en la constelación de Piscis.

D'acord amb aquests fenòmens, alguns astròlegs plantegen que els savis, avisats per aquests senyals, iniciarien la seva partida quan, l'any 5 aC, apareixeria un estrella Nova, la qual es mantindria visible durant més de 70 dies, temps suficient perquè els savis arribessin fins a Jesús.

De acuerdo con estos fenómenos, algunos astrólogos plantean que los sabios avisados por estas señales iniciarían su partida cuando, en el año 5 a.C., aparecería una estrella Nueva, la cual se mantendría visible durante más de 70 días, tiempo suficiente para que los sabios llegaran hasta Jesús.

Si entenem que l'estrella només juga, al relat, un paper simbòlic, aquesta designa el rei Messies i significa la providència divina que guia la Història de la Salvació. El símbol de l'estrella està molt arrelat a les cultures grecoromana, oriental i jueva i, entre moltes altres coses, apareix relacionada amb el naixement o la mort de personalitats significatives. El profeta Balaam profetitzà: «*Surt de Jacob una estrella, s'aixeca un ceptre a Israel (...)*» (Nm 24,17). Imatge del profeta Balaam o Isaïes a les catacumbes romanes de Priscil·la (segle III).

Si entendemos que la estrella solo juega en el relato un papel simbólico, esta designa al rey Mesías y significa la providencia divina que guía la Historia de la Salvación. El símbolo de la estrella está muy arraigado en las culturas grecorromana, orientales y judía y entre muchas otras cosas aparecen relacionadas con el nacimiento o la muerte de personalidades significativas. El profeta Balaam profetizó: «*Una estrella sale de Jacob, un rey surge en Israel (...)*» (Nm 24,17). Imagen del profeta Balaam o Isaías en las catacumbas romanas de Priscila (siglo III).

L'Evangeli de Lluc ens narra que: «*Per aquells dies, doncs, s'escaigué que va sortir un edicte de Cèsar August perquè s'empadronés tothom del món. Aquest empadronament era el primer que es va fer d'ençà que Quirí era governador de Síria. I tothom s'anava a inscriure, cadascú a la seva ciutat. També Josep se'n pujà de Galilea, de la ciutat de Natzaret, a Judea, a la ciutat de David que s'anomena Betlem —per ésser ell del casal i llinatge de David— a inscriure's amb Maria, la seva esposa, que estava esperant un fill. I s'esdevingué que, essent ells allí, es compliren els dies que ella havia d'infantar*» (Lc 2, 1-6).

El Evangelio de Lucas nos narra que: «*Augusto el emperador romano, publicó por aquellos días un decreto disponiendo que se empadronaran todos los habitantes del Imperio. Este fue el primer censo que se hizo siendo Cirino gobernador de Siria. Todos tenían que ir a empadronarse, cada uno a su ciudad de origen. Por esta razón, también José, que era descendiente del rey David, se dirigió desde Nazaret, en la región de Galilea, a Belén, la ciudad de David en el territorio de Judea, para empadronarse allí juntamente con su esposa María, que se hallaba embarazada. Y sucedió que, mientras estaban en Belén, se cumplió el tiempo del alumbramiento*» (Lc 2, 1-6).

Ja hem comentat que el naixement de Jesús de Natzaret ha de situar-se en una franja entre els anys 7 i 4 aC. El text evangèlic, no obstant això, presenta una contradicció, ja que explicita que el naixement de Jesús es va produir quan Publius Sulpicius Quirinus era governador de Síria.

Ya hemos comentado que el nacimiento de Jesús de Nazaret debe situarse en una franja entre los años 7 y 4 a.C. El texto evangélico, sin embargo, presenta una contradicción, pues explicita que el nacimiento de Jesús se produjo cuando Publius Sulpicius Quirinus era gobernador de Siria.

Quirí va ser nomenat amb aquest càrrec l'any 6 dC. Així, el cens del qual ens parla Lluç es va produir uns deu anys després del naixement de Crist. Com podem explicar aquesta aparent contradicció?

Una possibilitat és que Lluç hagués agrupat diversos censos provincials continus en un de sol. El cens de Quirí seria el nom popular que va adoptar aquesta agrupació de censos.

Quirino fue nombrado con este cargo en el año 6 d.C. Así, el censo del que nos habla Lucas se produjo unos diez años después del nacimiento de Cristo. ¿Cómo podemos explicar esta aparente contradicción?

Una posibilidad es que Lucas hubiera agrupado varios censos provinciales continuos en uno solo. El censo de Quirino sería el nombre popular que adoptó esta agrupación de censos.

Cal pensar que aquell cens va quedar de manera molt significativa en la memòria col·lectiva, atès que va provocar una forta revolta encapçalada per Judes el Galileu. També hem de tenir present que l'Evangelí de Lluc va ser redactat uns cinquanta anys després de la crucifixió de Crist.

Hay que pensar que aquel censo quedó de manera muy significativa en la memoria colectiva, dado que provocó una fuerte revuelta encabezada por Judas el Galileo. También debemos tener presente que el Evangelio de Lucas fue redactado unos cincuenta años después de la crucifixión de Cristo.

Prop de Betlem, a Jerusalem, una guarnició d'uns 800 soldats estava aquarterada a la Fortalesa Antonia, al costat del Temple. Eren tropes auxiliars de l'Imperi romà. Destacaments menors es trobaven en altres punts veïns com les fortaleses d'Herodion, Masada, Jericó... Les legions romanes tal com les coneixem es trobaven destacades a Síria i Egipte. Podien fer-se presents en el territori en moments de conflicte. A la fotografia un legionari romà amb indumentària pròpia dels temps de Jesús de Natzaret.

Cerca de Belén, en Jerusalén, una guarnición de unos 800 soldados estaba acuartelada en la Fortaleza Antonia, junto al Templo. Eran tropas auxiliares del Imperio romano. Destacamentos menores se encontraban en otros puntos vecinos como las fortalezas de Herodion, Masada, Jericó... Las legiones romanas tal como las conocemos se encontraban destacadas en Siria y Egipto. Podían hacerse presentes en el territorio en momentos de conflicto. En la fotografía un legionario romano con indumentaria propia de los tiempos de Jesús de Nazaret.

Una altra possibilitat és que Lluc es referís al cens general de ciutadans romans convocat per l'emperador August l'any 8 aC. En qualsevol cas, l'evangelista pretén accentuar la importància històrica del naixement de Crist posant-lo en relació amb l'emperador August.

Otra posibilidad es que Lucas se refiera al censo general de ciudadanos romanos convocado por el emperador Augusto en el año 8 a.C. En cualquier caso, el evangelista pretende acentuar la importancia histórica del nacimiento de Cristo poniéndolo en relación con el emperador Augusto.

Després de l'arribada de l'edicta a les diferents poblacions a través d'emissaris, l'ordre rebuda es materialitzaria en espais administratius on es procediria a l'empadronament dels ciutadans. És el cas de Josep i Maria que, segons el relat evangèlic, van haver de traslladar-se a Betlem, ja que Josep pertanyia a la tribu de Judà.

Después de la llegada del edicto a las distintas poblaciones, a través de emisarios, la orden recibida se materializaría en espacios administrativos donde se procedería al empadronamiento de los ciudadanos. Es el caso de José y María que, según el relato evangélico, debieron trasladarse a Belén ya que José pertenecía a la tribu de Judá.

L'evangelista Lluc ens narra que, quan va néixer Jesús, a la mateixa comarca hi havia uns pastors que vivien al ras i es rellevaven de nit per guardar el seu ramat. El fet que els pastors passessin la nit al camp sense cobert, ens fa pensar que Jesús podria haver nascut al començament de la primavera.

El evangelista Lucas nos narra que cuando nació Jesús, había en la misma comarca unos pastores que vivían al raso y se turnaban de noche para guardar su rebaño. El hecho de que los pastores pasaran la noche a la intemperie, nos hace pensar que Jesús podría haber nacido a inicios de la primavera.

A més, els ramats només es treien durant els mesos primaverals, quan els animals parien. L'àngel va anunciar als pastors el naixement de Jesús com el Messies promès a Israel: «*Avui, a la ciutat de David, us ha nascut un salvador, que és el Messies, el Senyor*» (Lc 2, 11).

Además, los rebaños solo se sacaban en los meses primaverales cuando los animales parían. El ángel anunció a los pastores el nacimiento de Jesús como el Mesías prometido a Israel: «*En la ciudad de David os ha nacido hoy un Salvador, que es el Mesías, el Señor*» (Lc 2, 11).

Avui dia, a l'aldea de Beit-Sahur, a uns tres quilòmetres de Betlem, es troba el camp i la gruta dels pastors, on una tradició, arrelada des dels primers temps del cristianisme, situa l'episodi de l'anunci als pastors.

L'arqueologia ha pogut demostrar que les grutes que es conserven en aquesta zona ja eren utilitzades en època herodiana.

Hoy en día, en la aldea de Beit-Sahour, a unos tres kilómetros de Belén, se encuentra el campo y la gruta de los pastores donde una tradición, arraigada desde los primeros tiempos del cristianismo, ubica el episodio del anuncio a los pastores.

La arqueología ha podido demostrar que las grutas que se conservan en esta zona ya eran utilizadas en época herodiana.

És generalitzada l'opinió que l'Església cristianitzà la festa del naixement del Sol Invicte, instituïda per l'emperador Aurelià el 25 de desembre de l'any 274. La primera vegada que es troba documentada, litúrgicament, la festa de Nadal, en 25 de desembre, és l'any 336. No obstant això, alguns indicis apunten que els cristians, amb anterioritat a aquesta data, ja marcaven el 25 de desembre com a dia del naixement de Jesús. Sext Juli Africà, a les *Chronographiai*, escrit amb anterioritat a l'any 221, afirma que l'Anunciació s'esdevingué el 25 de març. Per tant, s'evidencia que els cristians calculaven el naixement de Crist el 25 de desembre. Imatge de Crist Sol (Hèlios) amb el simbolisme de la vinya (finals s. III-IV), a la Necròpoli Vaticana.

Es generalizada la opinión que la Iglesia cristianizó la fiesta del nacimiento del Sol Invicto, instituida por el emperador Aureliano el 25 de diciembre del año 274. La primera vez que se encuentra documentada, litúrgicamente, la fiesta de Navidad, en 25 de diciembre, es en el año 336. Sin embargo, algunos indicios apuntan que los cristianos, con anterioridad a esta fecha, ya marcaban el 25 de diciembre como día del nacimiento de Jesús. Sexto Julio Africano, en las *Chronographiai*, escrito con anterioridad al año 221, afirma que la Anunciación ocurrió el 25 de marzo. Por lo tanto, se evidencia que los cristianos calculaban el nacimiento de Cristo el 25 de diciembre. Imagen de Cristo Sol (Helios) con el simbolismo de la vid (finales s. III – IV), en la Necrópolis Vaticana.

Tanmateix, d'acord amb l'anteriorment exposat, alguns investigadors pensen que va ser al revés: l'emperador Aurelià va instituir la festa del Sol Invicte per contrarestar la celebració cristiana. Fos com fos, aquest fet va quedar accentuat per un marcat simbolisme. Si la festa del naixement del Sol Invicte representava per a la religió tradicional dels romans el culte al déu astral per excel·lència, per als cristians el naixement de Crist representava el signe de la veritable llum que il·lumina tots els pobles. Imatge d'un fragment de sarcòfag infantil (s. IV) de la Necròpoli Vaticana amb els principals elements iconogràfics de la Nativitat (Sagrada Família, tres savis, estrella, bou i mula).

Sin embargo, de acuerdo con lo anteriormente expuesto, algunos investigadores piensan que fue al contrario y que el emperador Aureliano instituyó la fiesta del Sol Invicto para contrarrestar la celebración cristiana. Sea como fuere, este hecho quedó acentuado por un marcado simbolismo. Si la fiesta del nacimiento del Sol Invicto representaba para la religión tradicional de los romanos el culto al dios astral por excelencia, para los cristianos el nacimiento de Cristo representaba el signo de la verdadera luz que ilumina a todos los pueblos. Imagen de un fragmento de sarcófago infantil (s. IV) de la Necrópolis Vaticana, con los principales elementos iconográficos de la Natividad (Sagrada Familia, tres sabios, estrella, buey y mula).

Josep i Maria, quan van arribar a Betlem per empadronar-se, devien allotjar-se a casa d'algun familiar. L'Evangeli no ho determina, però sí que sabem que era una casa, ja que segons el testimoni de Sant Mateu: *«Van entrar a la casa, veieren el nen amb Maria, la seva mare, es prostraren a terra i el van adorar»* (Mt 2, 11). Ara bé, la narració de Lluc explicita que: *«va infantar el seu fill primogènit; el va faixar amb bolquers i el posà en una menjadora, perquè no hi havia lloc per a ells a la sala de l'hostal»* (Lc 2, 7).

José y María cuando llegaron a Belén para empadronarse debían hospedarse en casa de algún familiar. El Evangelio no lo determina, pero sí sabemos que era una casa, pues según el testimonio de san Mateo: *«Entraron entonces en la casa, vieron al niño con su madre María y, cayendo de rodillas, lo adoraron»* (Mt 2, 11). Ahora bien, la narración de Lucas explicita que: *«Y María dio a luz a su primogénito; lo envolvió en pañales y lo puso en un pesebre, porque no había lugar para ellos en el mesón»* (Lc 2, 7).

Així doncs, Jesús va néixer en una casa o en un estable? Les dues coses són compatibles. Les cases simples tenien una planta baixa destinada al bestiar i un pis superior que s'utilitzava com a habitatge. Si prenem el passatge de Lluc, que acabem de citar, l'expressió «no hi havia lloc per a ells a la sala de l'hostal» procedent del grec (llengua original de l'Evangelí), cal traduir-la com «no hi havia lloc per a ells a la sala dels hostes». Betlem es troba en un turó calcari ple de coves. Aquests espais s'han utilitzat com a hàbitat des de l'antiguitat fins als nostres dies.

Entonces, ¿Jesús nació en una casa o en un establo? Las dos cosas son compatibles. Las casas simples tenían una planta baja destinada al ganado y un piso superior que se utilizaba como vivienda. Si tomamos el pasaje de Lucas, que acabamos de citar, la expresión «ningún lugar para ellos en el mesón» procedente del griego (lengua original del Evangelio), hay que traducirla como «no había lugar para ellos en la sala de los huéspedes». Belén se encuentra en una colina calcárea llena de cuevas. Estos espacios se han utilizado como hábitat desde la antigüedad hasta nuestros días.

La casa on va néixer Jesús devia tenir una cova com a planta baixa i una planta superior feta d'obra. Podem imaginar que, a punt de donar a llum, Maria i Josep no van tenir més remei que utilitzar l'estable de la planta baixa, ja que la sala d'hostes estaria ocupada pels membres de la família i qui sap si per altres convidats. Després, els propietaris de la casa, davant la situació, farien un esforç per trobar un espai per a la Sagrada Família a la planta superior. Aquest va ser el lloc on van ser visitats pels savis, segons la narració de Mateu.

La casa donde nació Jesús debía tener una cueva como planta baja y una planta superior hecha de obra. Podemos imaginar que, a punto de dar a luz, María y José no tuvieron más remedio que utilizar el establo de la planta baja, pues la sala de huéspedes estaría ocupada por los miembros de la familia y quién sabe si por otros invitados. Después, los propietarios de la casa, ante la situación, harían un esfuerzo para encontrar un espacio para la Sagrada Familia en la planta superior. Este fue el lugar donde fueron visitados por los sabios, según la narración de Mateo.

Aquests savis van oferir or, encens i mirra al nen Jesús. L'encens és una resina perfumada que es cremava en honor a Déu. La mirra és una goma aromàtica que s'utilitzava per preparar els cadàvers abans d'enterrar-los. Aquests regals presenten un significat simbòlic: amb l'or, s'honorava Jesús com a rei, amb l'encens se l'honorava com a Déu i amb la mirra se significava la seva humanitat.

Estos sabios ofrecieron al niño Jesús oro, incienso y mirra. El incienso es una resina perfumada que se quemaba en honor a Dios. La mirra es una goma aromática que se utilizaba para preparar los cadáveres antes de enterrarlos. Estos regalos guardan un significado simbólico: con el oro, se honraba a Jesús como rey, con el incienso se le honraba como Dios y con la mirra se significaba su humanidad.

L'Evangeli de Mateu ens narra la fugida a Egipte d'aquesta manera: «Quan els savis se n'hagueren anat, un àngel del Senyor es va aparèixer en somnis a Josep i li digué: “Lleva't, pren el nen i la seva mare, fuig cap a Egipte i queda-t'hi fins que jo t'ho digui, perquè Herodes buscarà l'infant per matar-lo”. Josep es llevà, prengué de nit el nen i la seva mare, se'n va anar cap a Egipte i s'hi quedà fins a la mort d'Herodes. Així es va complir allò que el Senyor havia anunciat pel profeta: “D'Egipte he cridat el meu fill”» (Mt 2, 13-15).

El Evangelio de Mateo nos narra la huida a Egipto de esta manera: «Cuando se marcharon los sabios, un ángel del Señor se apareció en sueños a José y le dijo: “Levántate, toma al niño y a su madre, huye con ellos a Egipto y quédate allí hasta que yo te avise, porque Herodes va a buscar al niño para matarlo”. José se levantó, tomó al niño y a la madre en plena noche y partió con ellos camino de Egipto, donde permaneció hasta la muerte de Herodes. Así se cumplió lo que el Señor había dicho por medio del profeta: “De Egipto llamé a mi hijo”» (Mt 2, 13-15).

Diferents tradicions situen el lloc de residència de la Sagrada Família a Egipte a les ciutats de Memfis, Heliòpolis, Leontòpolis..., en les quals existien moltes comunitats jueves. Ara bé, l'emplaçament podria ser més a prop si tenim en compte que per arribar a Egipte només calia passar la frontera del domini d'Herodes. La Sagrada Família en condició d'immigrants devia viure un any al país del Nil fins que tornessin novament a la seva terra. La Sagrada Família ens recorda tantes persones al món desplaçades del seu lloc d'origen a causa de persecucions, conflictes, violència generalitzada o violació dels drets humans.

Diferentes tradiciones ubican el lugar de residencia de la Sagrada Familia en Egipto en las ciudades de Menfis, Heliópolis, Leontópolis..., en las cuales existían muchas comunidades judías. Ahora bien, el emplazamiento podría estar más cerca si tenemos en cuenta que para llegar a Egipto solo hay que pasar la frontera del dominio de Herodes. La Sagrada Familia en condición de inmigrantes vivirían un año en el país del Nilo hasta que regresaran de nuevo a su tierra. La Sagrada Familia nos recuerda a tantas personas en el mundo desplazadas de su lugar de origen debido a persecuciones, conflictos, violencia generalizada o violación de los derechos humanos.

CRÈDITS

GUIÓ I DIRECCIÓ: Andreu Muñoz Melgar

REGIDORS: Carme Borràs, Joan Borràs, Andreu Muñoz Virgili, Maite Muñoz, Míriam Ramon, Rosaura Rota, Imma Teixell

ADJUNTS A REGIDORIA: Susana Fernández, Ramon Castan, Jose M. Arjona, Purificación Luengo, Gisela Pallejà

DISSENY ESCENOGRÀFIC: Josep M. Brull

RESPONSABLE LLUM I SO: Andrés González

CONFECCIÓ DE VESTUARI: Carmen Fernández, Rosa Pérez, Rosa Mas, Montse Mas, Encarna Miralles

VESTUARI: Inés Virgili, Inés Montoliu, Betlem Padró, Dolors Plana

DECORATS: Jordi-Lluís Rovira, Josep M. Brull

RESPONSABLES D'ORGANITZACIÓ: José Luis Ibáñez, Marcel Pallejà, Josep M. Brull, Ferran Juan

ACOLLIMENT I ORGANITZACIÓ:

Judit Albalat	Carmen González	Elena Mur
Manel Carreto	Esther Lomas	Magí Pallejà
Núria Castan	Carmen Marco	Ana R. Pérez
Maite Castillo	Joan Carles Marin	Elisenda Rosàs
Neus Cendra	Àngel Martín	Aurora Ruiz
Magda Domènech	Elena Martín	Maria Serrano
Pilar Domènech	Anna Martos	Yolanda Setién
Joaquim Galià	Àngels Mas	Àngels Teixell
Montse Galofré	Rosa Mas	Pablo Varona
Núria Galofré	Montse Mas	Dolors Virgili
Rosa Galve	Encarna Miralles	M. Cinta Virgili
Josefina Folch	Teresa M. Muñoz	Isabel Viña

ACTORS:

Baltasar (Viatge dels savis): Àlex Muñoz

Baltasar (Nativitat): Jordi Folch

Centurió taula empadronament: Òscar Hernández

Ciudadana empadronament: Carmen Fernández

Ciudadana empadronament: Rosa Pérez

Ciudadana empadronament: Margarita Pallejà

Ciudadana empadronament: Dolors Iglesias

Ciudadana empadronament: Aurora Cros

Ciudadana empadronament: Paquita Bultó
Ciudadà empadronament: Josep Romeu
Ciudadana empadronament: Isabel Merino
Ciudadana empadronament: Montse Castellví
Ciudadana empadronament: Emma Castellví
Ciudadà empadronament: Joan Castellví
Ciudadana empadronament: Loli Filgueras
Ciudadana empadronament: Paula Muñoz
Ciudadana empadronament: Maria Massana
Ciudadana empadronament: Montse Amigó
Dona terrat: Silvia Redecillas
Dona terrat: Meritxell Navarro
Dona terrat: Esther Ibáñez
Dona càntir: Laura Carreto
Dona càntir: Leonor Fernández
Dona amb cistell: Mònica Martínez
Funcionari romà: Pedro Nonell
Gaspar (Viatge dels savis): Jesús Melero
Gaspar (Nativitat): Tito Marín
Governant romà: Jordi Borràs
Josep (Empadronament): Pau Sanchis
Josep (Nativitat): Pablo Muñoz
Josep (Fugida a Egipte): Xavier Castan
Llenyataire: Marc Borràs
Maria (Anunciació): Maria Melero
Maria (Empadronament): Mònica Farreró
Maria (Nativitat): Selenia Constantí
Maria (Fugida a Egipte): Blanca Serres
Melcior (Viatge dels savis): Jesús Blanco
Melcior (Nativitat): Miquel Sanchis

Membre del Sanedrí: Diego Muñoz
Pastor (Anunciació): Francesc Marrugat
Pastor (Anunciació): Josep Borràs
Pastor (Anunciació): Jordi Virgili
Pastor (Anunciació): Guillem Virgili
Pastor (Anunciació): Jaume Marin
Pastor (Nativitat): Pau Melero
Pastor (Nativitat): Carlos Uriarte
Pastora (Nativitat): Mar Cugat
Pastora (Nativitat): Neus Pàmies
Patge Melcior: José Gonsálvez
Patge Gaspar: Jesús Martínez
Patge Baltasar: Jesús Arjona
Profeta Miquees: Quim Mas
Soldat: Enric Albareda
Soldat: Xavier Bella
Soldat: Xavier Faidella
Soldat: Ferran Fernández
Soldat: Stelio Chaldón
Soldat: Nil Morato
Soldat: Pau Muñoz
Soldat: Adrián Ruiz
Soldat taula empadronament: Josep Farran
Soldat taula empadronament: Adolf Quetcuti
Soldat pas de ronda: David Muñoz
Soldat pas de ronda: Jordi Rojals
Soldat pas de ronda: Marc Rota
Summe Sacerdot: Rafa Muñoz
Veu en off (narrador): Benigne Ríos

PATROCINADORS:

Ajuntament de Tarragona
Arquebisbat de Tarragona
Diputació de Tarragona
El Corte Inglés
Repsol

AGRAÏMENTS:

Cristina Aguilar Oncala
Jordi Agràs Estalella
Josep M. Ayala Font
Lluís J. Baixauli
Lluís Balart Boigues
M. Remei Barberà Gomis
Josep Bertran Gimferrer
Mònica Budesca Alameda
Llorenç Carricondo Martínez
Begoña Floría Eseberri
Josep Manel González Álvarez
Manel R. Granell
Dolors Granero Zapata
Santi Grimau Ferré
Ana Ibáñez Luengo
Marisa Jiménez Buedo

COL·LABORADORS:

Associació Bíblica de Catalunya
Centre Tarraconense El Seminari
Museu d'Història de Tarragona
Projecte Phoenix
Patronat Municipal de Turisme de Tarragona
Reborn Sisters (Rosa Marsal i Mercè Mata)

Mn. Joan Magí Ferré
Pasqual Martínez Sabadell
Núria Montardit Bofarull
Miquel Morcillo Boronat
Josep Poblet Tous
Mons. Jaume Pujol Balcells
Lluís Puente Velasco
Benigne Ríos Álvarez
Inmaculada Rodríguez Moranta
Glòria Puig Monleón
Enric Seritjol Ferré
Jordi Virgili Montoliu (Mas Virgili)
Francesc Virgili Novel
Pilar Veciana Prats
Emma Zahonero i Jesús Mendiola (MVARTE)

Aquest llibre s'ha editat amb el patrocini de:

Anno Domini. Una recreació del primer Nadal de la història

El 17 i 18 de desembre de 2016 el Museu Bíblic Tarraconense i l'Associació Cultural Sant Fructuós van coorganitzar «Anno Domini. Una recreació del primer Nadal de la història». Va ser una posada en escena des d'una filosofia reconstructiva a la manera d'un pessebre vivent, a l'incomparable marc de les muralles de Tarragona. Aquesta experiència en forma de llibre és un material didàctic que pretén facilitar la comprensió històrica dels relats evangèlics del naixement de Crist. Un text clar i àgil il·lustrat amb trenta-nou imatges i un audiovisual.

Anno Domini. Una recreación de la primera Navidad de la historia

El 17 y 18 de diciembre de 2016 el Museo Bíblico Tarraconense y la Asociación Cultural San Fructuoso organizaron «Anno Domini. Una recreación de la primera Navidad de la historia». Fue una puesta en escena desde una filosofía reconstructiva a la manera de un pesebre viviente, en el incomparable marco de las murallas de Tarragona. Esta experiencia en forma de libro es un material didáctico que pretende facilitar la comprensión histórica de los relatos evangélicos del nacimiento de Cristo. Un texto claro y ágil ilustrado con treinta y nueve imágenes y un audiovisual.

ASSOCIACIÓ CULTURAL
SANT FRUCTUÓS

MUSEVM BIBLICVM
TARRACONENSE

